

75. Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва” (10.11.1994 № 666/94). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/793-94>.

76. Указ Президента України “Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям” (08.08.1995 № 720/95) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/720/95>.

77. Указ Президента України „Про оренду землі” (06.10.98 N 161-XIV) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/367/97>.

78. Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” (3.12.1999 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1529/99>.

79. Федоров М. М. Земельні ресурси і земельні відносини / М. М. Федоров // Сільське господарство України у 1992 році (доповідь-аналіз). - К., 1992. – С. 48-54.

80. Федоров М. М. Земельні відносини в Україні / М. М. Федоров // Освоєння ринку і ринкових відносин в агропромисловому комплексі України: Матеріали Українсько-німецького семінару економістів-аграрників, Київ, 15-22 жовтня 1991 року. – К. 1992. – С.72-78.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2016 р.

*

УДК 631.009.12:631.11

**О.О. НЕПОЧАТЕНКО, доктор економічних наук, професор, ректор
С.А. ПТАШНИК, аспірант***

**К.М. МЕЛЬНИК, кандидат економічних наук, доцент
Уманський національний університет садівництва**

Теоретичні аспекти конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств

Постановка проблеми. Сутність понять «конкурентоспроможність підприємства» та «конкурентоспроможність аграрних підприємств» багатогранна і важлива. Великий вплив їхнє значення має на побудову систем управління діяльністю підприємств, галузей та економіки держави в цілому, адже поєднує поведінку економічних агентів у конкурентному середовищі. У сучасних умовах господарювання проблематика конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств займає одне з вагомих місць в економічному аналізі діяльності різних суб'єктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств присвятили праці зарубіжні й вітчизняні вчені: К.А. Андрющенко [2], І. Ансофф

[3], Г.Л. Азоев [1], В.Д. Базилевич [10], П.Т. Саблук [4], Р.П. Косодій [5], Н.Г. Міценко [6], В.Я. Месель-Веселяк [12], Ю.О. Лупенко [7], Л.В. Прокопець [8], Б.Й. Пасхавер [9], А.С. Філіпенко [11], В.С. Шебанін [13] та ін. Однак з огляду на важливість і багатогранність даної проблеми, у роботах учених немає єдиного погляду, спостерігається суперечливість у методологічних і методичних підходах до визначення сутності конкурентоспроможності підприємств, галузей, використовуваних ресурсів; напрямів її підвищення.

Мета статті – аналіз та обґрунтування різних поглядів учених стосовно сутності й значення понять «конкуренція», «конкурентоспроможність підприємств» і «конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств» та визначення системи факторів, що впливають на їх конкурентоспроможність.

Виклад основних результатів дослідження. У сучасній економічній літературі дедалі активніше використовуються такі тер-

* Науковий керівник – О.О. Непочатенко, доктор економічних наук, професор.

© О.О. Непочатенко, С.А. Пташник,
К.М. Мельник, 2016

міни, як «конкуренція», «конкурентоспроможність», «конкурентоспроможність підприємства», «конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств» тощо. Розв'язання актуальних економічних проблем сьогодення неможливе без правильного визначення цих економічних категорій.

Практика економічного життя показує, що невід'ємною категорією ринкової економіки є конкуренція як необхідний елемент ринку, що регулює дії його учасників, сприяє рівновазі попиту й пропозиції та формує ринкові ціни.

Конкуренція є основним інструментом регулювання ринкової економіки і важливою частиною ринкового середовища діяльності промислового підприємства. І. Ансофф характеризує конкуренцію як ...«(від лат. *conspicere* – зіштовхуюсь) економічний процес взаємодії, взаємозв'язку й боротьби між підприємствами, що виступають на ринку з метою забезпечення кращих можливостей збуту своєї продукції, задоволення різноманітних потреб покупців та одержання найбільшого прибутку» [3].

У сучасній науці роль конкуренції в економіці розглядається з погляду функцій, які вона виконує, а саме: регулювання – для перемоги в конкурентній боротьбі підприємець повинен виготовляти товар, якому віддає перевагу споживач; мотивації – підприємець, що пропонує кращу за якістю продукцію, або виготовляє її з меншими витратами, одержує винагороду у вигляді прибутку; розподільну – конкуренція дає змогу розподілити прибуток серед підприємців і домашніх господарств відповідно до їх ефективного внеску; контролю – конкуренція обмежує й контролює економічну силу кожного підприємства [10, 8].

Автори статті пропонують власне тлумачення даного поняття: конкуренція – категорія, яка відображає відносини між суб'єктами господарювання, які виникають на ринку та проявляються в боротьбі за кращі результати діяльності.

Сільське господарство являє собою співіснування різних видів підприємницької діяльності, поєднання яких зумовлюється дією зовнішніх і внутрішніх факторів, зокрема задоволенням економічного інтересу товаро-

виробника, природними умовами, близьким розташуванням до ринків збуту, спеціалізацією, що склалася, наявністю необхідних ресурсів, національними особливостями. Це дає підставу виділити дві основні форми конкуренції – зовнішню й внутрішню [1].

Зовнішньою є конкуренція між виробниками, які пристосовуються до її проявів, коригуючи свою діяльність, виходячи з економічного інтересу. Внутрішня конкуренція між підприємствами АПК – це змагання видів діяльності відносно всіх факторів виробництва, що використовуються у сільському господарстві: землі, праці, капіталу, які оптимально комбінуються самим товаровиробником [1, 2].

Аналізуючи визначення конкурентоспроможності можна стверджувати, що основним змістом цього поняття є здатність об'єкта витримувати конкуренцію порівняно з аналогічними об'єктами в умовах конкурентного ринку. Іншими словами, конкурентоспроможність – це можливість успішної реалізації продукції на конкурентному ринку в певний момент часу.

Конкурентоспроможність підприємства характеризується певними показниками – прибуток, рентабельність, ліквідність, платоспроможність і т.д. Високий ступінь кореляції між ними має стабільна економічна ситуація в державі, податкове навантаження, фаховий склад управлінського персоналу.

Процес виробництва сільськогосподарської продукції триває місяці, а тому на етапі визначення виробничої програми аграрного підприємства дуже важко вчасно реагувати на зміни попиту споживачів та підвищувати конкурентоспроможність товару уже сформованих схем виробництва на ринках.

Проблема конкурентоспроможності має глобальний характер, тому, з одного боку, визначає багато аспектів економічної й соціальної політики країн, а з іншого – торкається інтересів усіх громадян, що виступають у ролі споживачів. Конкурентоспроможність – це концентрований вираз усієї сукупності можливостей країни регіону, галузі, будь-якого виробника створювати, виробляти і реалізовувати товари й послуги. Як правило, поняття конкурентоспроможності пов'язують із товаром.

У широкому розумінні А.С. Філіпенко трактує конкурентоспроможність як «здатність господарства забезпечити збалансованість своїх зовнішніх пропорцій та уникати тих обмежень, що зумовлюються зовнішньоекономічною сферою, і як здатність країни самовідтворювати поліпшення своїх сільськогосподарських зв'язків» [11].

Поняття конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств набагато складніше й трактується досить неоднозначно. У загальному вигляді конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства може бути визначена як його порівняльна перевага стосовно інших підприємств даної галузі всередині країни і за її межами.

На нинішній час, коли на аграрному ринку діє безліч господарюючих суб'єктів, цінова конкуренція, як правило, дуже складна або навіть неможлива. Для успіху в такій боротьбі особливого значення набувають інші фактори, зокрема, трудові ресурси: високоосвічені, що володіють усіма необхідними навичками й уміннями. Тому наявність у тому або іншому регіоні розвинутої системи аграрної освіти, центрів підготовки та перепідготовки кадрів сприяє розвитку агробізнесу, допомагає домогтися успіху в конкурентній боротьбі.

Конкурентоспроможність виробництва в АПК характеризується сукупністю показників функціонування галузей і діяльності виробничих структур, що визначають їхній стабільний розвиток та успіх у конкурентній боротьбі на внутрішньому ринку.

Отже, конкурентоспроможність сільських територій в умовах глобалізації є можливою за умови здійснення необхідних інвестицій в інфраструктуру та її елементи, а також розвиток людського капіталу, що має створити сприятливий діловий клімат [5].

Багато економістів вважають, що вміння використовувати основні фактори, якими є земля, праця і капітал, забезпечується четвертим фактором, відомим під назвою організація або мистецтво управління. Вміння поєднувати ці три засоби можна назвати організацією технологічного прогресу.

Узагальнюючи вищесказане, пропонуємо власне визначення трактування конкурентоспроможності сільськогосподарського під-

приємства: *«Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств – це сукупність можливостей та ресурсів виробляти й реалізовувати якісну сільськогосподарську продукцію на ринку порівняно з конкурентами».*

Як показує досвід функціонування підприємницьких структур у всіх галузях АПК, здобуття конкурентної переваги ще не забезпечує конкурентоспроможності суб'єкта діяльності. Насамперед, її потрібно утримати. Також важливо пам'ятати, що будь-яка перевага над конкурентами досягається за рахунок інновацій. Відзначимо, що для забезпечення конкурентних переваг сучасних аграрних підприємств – лідерів треба дотримувати чотири правила їх формування:

сільськогосподарське підприємство повинно пропонувати найкращу на ринку продукцію, засновану на її перевазі у певних елементах цінності. Жодне підприємство не може бути кращим за всіма складовими цінності продовольчої продукції, тому воно повинне вибрати цільових споживачів та сконцентруватися на пропозиції їх найбільшої цінності за одним із напрямів. Покупці усвідомлюють, що повинні робити вибір, і розуміють, що якщо вони купують товар у постачальника із «найнижчими цінами», то не варто розраховувати на індивідуальне обслуговування [9];

підтримувати порогові стандарти за іншими складовими цінності. Споживачі не очікують якихось видатних досягнень за іншими компонентами цінності, проте вони розраховують на дотримання постачальником прийнятих на ринку стандартів. Сільськогосподарська сировина за найменшою на ринку ціною навряд чи знайде свого покупця, якщо її якості й витрати на перероблення або доробку не будуть прийнятними [6];

домінувати на ринку, постійно підвищуючи цінність. Конкуренція сприяє неухильному зростанню очікувань споживачів. Те, що нині є конкурентною перевагою, потім перестане нею бути. Тому сільськогосподарські підприємства повинні безперервно розвиватися, зростати швидше за конкурентів [4];

побудувати високоорганізовану операційну модель, що забезпечить надання най-

вищої цінності продукції, яку виробляють і реалізують на аграрному ринку [7].

Вихід на ринок із найкращою пропозицією передбачає, що підприємство організувало свою діяльність так, щоб сприяти максимізації цільової складової цінності. Якщо підприємство концентрується на інноваціях та лідерстві за продукцію, його операційна модель відрізнятиметься від тієї, що забезпечує цінове лідерство [12].

Висновки. Проблема конкурентоспроможності має в сучасному світі складний

багатоелементний характер. Від того, наскільки успішно її розв'язують, залежить рівень економічного й соціального життя в Україні. Конкурентоспроможність є динамічним показником, зміни якого залежать як від зовнішніх, так і внутрішніх чинників у певний момент часу. Об'єктивна оцінка сільськогосподарським підприємством своїх конкурентних позицій на ринку – необхідна (але не достатня) умова для їх посилення.

Список використаних джерел

1. *Азоєв Г.Л.* Конкуренція: аналіз, стратегія і практика / Г.Л. Азоєв. – М.: Центр економіки і маркетингу, 1996. – 208 с.
2. *Андрющенко К.А.* Формування організаційних факторів конкурентних переваг підприємства в ринковому середовищі / К. А. Андрющенко // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2011. – № 3. – С. 93-95.
3. *Ansoff I.* Planning of the future of corporation. – М.: Progress, 1985. – 560 p.
4. *Саблук П.Т.* Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П.Т. Саблук, М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 3-12.
5. *Kosodiy R.* Problems of rural development are in the conditions of globalization / R. Kosodiy // Ekonomika APK. – 2009. – № 4. – P. 134-138.
6. *Миценко Н.Г.* Конкурентоспроможність і конкурентні переваги підприємства в сучасних ринкових умовах / Н. Г. Миценко, О. С.Смик // Наук. вісн. НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.3. – С. 243-247.
7. *Лупенко Ю.О.* Підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості агропромислового виробництва на основі розвитку кластерних систем ; за ред. Ю.О. Лупенка, М.Ф. Кропивка, М.Й. Маліка та ін. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2013. – 40 с.
8. *Prokopets L.* Component increases of competitiveness of agricultural enterprises / of L Prokopets // are Collection of scientific works of Bukovyna University. – 2011. – № 7. – P. 37-47.
9. *Paskhaver B.* The Effective competition of agrarian sector / B. Paskhaver // Economy of Ukraine. – 2007. – № 1. – P. 78-87.
10. *Economic theory: political economy: Textbook* / [Bazilevich V., Popov V., Bazilevich K., Grazhevskaya N.]; After a release: В.Д. Базилевич. it is a 6 kind., it is done And complemented. – К.: Knowledge-press, 2007. – 719 p.s
11. *Filipenko A.* International economic relations: [textbook] / A. Filipenko, S. Borinets, V.Brushwood et al. – К.: Lybid. – 1992. are 172 p.s.
12. *Месель-Веселяк В.Я.* Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2005. – № 6. – С. 17-26.
13. *Шебанін В.С.* Основні напрями системного оновлення матеріально-ресурсного потенціалу в аграрному секторі економіки / В. С. Шебанін // Економіка АПК. – 2003. – № 2. – С. 44-47.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2016 р.

*